

MILLIY QADRIYATLARNING BOLA SHAXSI KAMOLOTIGA PSIXOLOGIK TASIRI.

M.Isaxanova

Qo`qonDPI o`qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada milliy qadriyatlarining bola shaxsining kamolotiga psixologik ta'siri haqida muhim fikrlar keltirilgan. Milliy qadriyatlar har bir millatning o'ziga xosligini belgilovchi, uning tarixi va madaniyatini aks ettiruvchi muhim elementlar sifatida e'tirof etiladi. Ushbu qadriyatlar bolalar shaxsining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki ular bolalarga o'z millatining tarixiy va madaniy merosini anglashda yordam beradi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyat, shaxs, millat, Milliy tarbiya, oila, ta'lim-tarbiya, mehnatsevarlik, o'zligini anglash.

Kirish: Milliy qadriyatlar har bir millatning o'ziga xosligini belgilovchi, uning tarixiy va madaniy merosini aks ettiruvchi muhim elementlardir. Ushbu qadriyatlarnafaqat jamiyatda, balki individual shaxslar, xususan, bolalar shaxsining kamolotida ham katta ahamiyatga ega. Ushbu maqolada milliy qadriyatlarining bola shaxsini kamolotiga psixologik ta'siri ko'rib chiqiladi.

Ko'p asrlik milliy va diniy qadriyatlarimizni asrab-avaylash, dunyo ilm-fani va madaniyati rivojiga ulkan hissa qo'shgan ajdodlarimizning bebaho merosini o'rganish, uning asosida yoshlarni komil inson etib tarbiyalash jamiyatda barqaror ijtimoiy ma'naviy muhitni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Dunyoda ro'y berayotgan voqea-hodisalar va ijtimoiy siyosiy vaziyatning tahlili diniy-ma'rifiy sohadagi faoliyat samaradorligini oshirishni va malakali kadrlar tayyorlashning yaxlit tizimini yaratishni taqozo etmoqda. Xalqimizga azal-azaldan xos bo'lgan ma'rifatparvarlik, bag'rikenglik, mehr-muruvvat, bunyodkorlik kabi ezgu fazilatlar va qadriyatlarimizni keng targ'ib qilish, jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlashda diniy-ma'rifiy soha vakillarining o'rni va ishtirokini oshirish, yosh avlodni milliy ma'naviy qadriyatlarimizga mos ravishda tarbiyalash, ular ongida kichik maktab yoshidan boshlab hadis ilmi saboqlari asosida insoniy fazilatlarni shakllantirish, ularni vatanparvarlik kabi tushunchalarni singdirish muhim vazifa hisoblanadi.

Inson va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar milliy tarbiya tufayli, ajdodlardan asta-sekin tadrijiy ravishda avlodlarga o'tadi. Milliy tarbiya atamasi keng va tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda, u inson shaxsini

shakllantirishga, uning ishlab chiqarish va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotda faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ma'naviy ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig'indisini anglatadi. Bunday tushunishda milliy tarbiya. faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g'oyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, ommaviy axborot vositalari va boshqalarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, keng ma'nodagi milliy tarbiya tarkibiga bu sohada ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi. Tor ma'noda, milliy tarbiya muayyan shaxsning ma'naviy rivoji, dunyoqarashi, axloqiy qiyofasi, estetik didi o'stirilishiga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Buni oila va tarbiyaviy muassasalar hamda jamoat tashkilotlari amalga oshiradilar. Bizga ma'lumki, har qanday tarbiya ta'lim bilan chambarchas bog'liq holdagina mavjud bo'ladi. Chunki, ta'lim va ma'lumot olish jarayonida shaxsning faqat bilimi ko'payibgina qolmay, balki ma'naviy-axloqiy sifatlari qaror topishi ham tezlashadi. Ana shu sababdan ham ota-bobolarimiz qadimdan bebaho boylik bo'lmish ilmu-ma'rifat, ta'lim va tarbiyani inson kamoloti va millat ravnaqining eng asosiy sharti va garovi deb bilganlar. Maktab, ta'lim-tarbiya masalasi davlat va jamiyat nazoratida bo'lishi asosiy qonunimizda belgilab qo'yilgan. Shu bilan birga, bu keng jamoatchilik, butun xalqimizning ishtiroki va qo'llab quvvatlashini talab qiladigan umummilliy masaladi bu haqda fikr yuritganda, men Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir" degan chuqur ma'noli so'zlarini eslayman. Buyuk ma'rifatparvar bobomizning bu so'zlari asrimiz boshida millatimiz uchun qanchalar muhim va dolzarb bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda ham biz uchun shunchalik, balki undan ham ko'ra muhim va dolzarb ahamiyat kasb etadi". Istiqloq yillarida mamlakatimizda milliy tarbiyani amalga oshiradigan o'quv muassasalari va umumta'lim maktablarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga e'tiborni kuchaytirish eng muhim va jiddiy masalaga aylandi. Xulosa qilib aytganda, milliy tarbiya har qanday jamiyat va mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Chunki, uning o'sishi va taraqqiyoti uchun moddiy va ma'naviy boyliklar ishlab chiqarish to'xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yosh avlod ushbu boyliklarni yaratishda o'z ajdodlaridan yuqoriroq darajaga ko'tarilmog'i darkor. Yoshlarni ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan to'g'ri tarbiyalashda zamonaviy meditsina, pedagogika, psixologiya fanlari tavsiyalarini har qaysi oilada joriy qilish ayniqsa zarur. Har bir oila, ota-ona, eng avvalo, bola timsolida shaxsni ko'rish, uning uchun shaxsga tegishli barcha huquq va erkinliklar ta'minlashi borasida o'zining mas'ul ekanligini doimo his etib turishi nihoyatda muhim. Milliy tarbiyada milliy g'oyaga, milliy g'ururni yuksaltirishga xizmat qiladigan timsollar, ramzlarning har biri - katta bir darslik, kuchli tarbiya vositasi hisoblanadi. Bundan tashqari, buyuk ajdodlar tavallud sanalarini nishonlash ham ma'naviy va tarixiy ahamiyatga ega. Bunday marosimlarni o'tkazish orqali yoshlar yangi qadriyatlar asosida tarbiyalanadilar, ular qalbiga tarixni anglash va qadrlash, o'tmishga hurmat bilan yondashish, ularni asrab-avaylash, shu xalqqa mansubligi bilan g'ururlanish tuyg'ulari singdiriladi. Umuman olganda, yoshlarning etnik qiyofasi millatning bugungi milliy tarbiyasi, mentaliteti, madaniyatining o'zaro dialektik munosabati vositasida shakllanadi. Ma'naviy jihatdan yaxshi tarbiya olgan shaxs o'z aqli, o'z

tafakkuri, o'z mehnati, o'z mas'uliyati bilan ongli ravishda, ozod va hur fikrli inson bo'lib yashaydi.

Yuqorida oilada bola tarbiyasi yuzasidan berilgan nasihatlardan hozirgi tarbiyachilar o'z tajribalarida foydalansalar va bugungi yangi ilmiy qarashlar bilan bog'lab yondashsalar, shak-shubhasiz yaxshi natija olish mumkin. Demak, oilada inson tarbiyasi, uning hayotda o'z o'rnini aniqlashi, shaxsni yashashga o'rgatish jamiyat faoliyatining muhim sohalaridan bo'lib kelgan. Tarbiyaning ijtimoiy vazifasi shaxsni biror bir faoliyatga o'rgatishdan iborat. Tarbiyaning umumiy yo'nalishlari qadim zamonda vujudga kelgan va rivojlangan. Shunday ekan, ota-onalar ham butun davlatimiz bilan birgalikda oilada farzandlarini tarbiyalashda milliy qadriyatlarimiz tarbiya jarayonida samaradorlik omili ekanligini anglab, uni yangi shakl va metodlar bilan bog'lab qo'llasalar, farzandlar qalbi, psixologiyasidagi tushunchalarni hozirgi davr tushunchalari bilan hamohang bog'lab borsalar, ayni muddao bo'ladi. O'zbek xalqi o'zining ta'lim-tarbiyaga oid ulkan ma'naviy merosini yaratib, insoniyatning ko'plab avlodlarini insonparvarlik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, mardlik, odoblik kabi umuminsoniy qadriyatlar va ijobiy fazilatlar ruhida tarbiyalab kelmoqda. Ayniqsa, xalq tomonidan yaratilgan qomusiy ahamiyatga ega bo'lgan "Pandnoma"lar, xalq og'zaki ijodining turli janrlarida yaratilgan, xalqimiz yuragiga yaqin bo'lgan buyuk allomalar Abu Rayhon Beruniy, Al-Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Imom al-Buxoriy, At-Termiziy, Amir Temur, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Bahovuddin Naqshband, Zahiriddin Muhammad Bobur, Mirzo Ulug'bek, Sa'diy, Ahmad Yugnakiy, Ahmad Yassaviy, Ahmad Donish, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy kabi o'nlab buyuk shoir va mutafakkirlar qoldirgan nodir va durdona asarlarida ko'p e'tibor berilayapti. Bu mutafakkirlarning, maktab va oilada bolani xushxulq, axloqiy va har tomonlama kamol topgan qilib tarbiyalash haqidagi qarashlari o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Ular yoshlarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashga, ilmni puxta egallashlariga alohida e'tibor bilan qarab, mehnat bilan topilgan boylik baxt keltirishini, ilmi kishi xor bo'lmasligini aytib o'tadilar. Buyuk mutafakkirlar o'zlarining ijodlarida o'quvchi-yoshlarni odobli bo'lishga, halol mehnat qilishga, ota-onaga mehribon bo'lishga, halol mehnat bilan yashashga da'vat etadilar. Abu Ali ibn Sino o'zining pedagogik-psixologik qarashlarida jamoadan, jamiyatdan ajralib tarbiya topgan bolaning baxtsiz bo'lib qolishi, inson oilada dunyoga kelgani bilan jamiyatga aloqadordirligini ta'kidlaydi. Al-Farobiy fikricha: "Insonning va jamiyatning g'alabaga erishuvi, yaxshilikni qo'lga kiritishi, axloqiy va aqliy yo'nalishga erishuvi inson va jamoaning o'z qo'lidadir". Tabiiy boshlang'ich tarbiya ta'siri ostida kamol topib, insonga aylanishgina kifoya qilmaydi, chunki u inson bo'lib, insoniy kamolotga erishuvi uchun so'zlash qobiliyati va kasb-hunarga muhtojdir. Milliy maktablarimizda ta'lim-tarbiya olayotgan o'quvchilarni yuqorida ko'rsatilgandek qilib tarbiyalash uchun avlod-ajdodlarimiz yaratgan boy ilmiy madaniy merosimizni keng va har tomonlama o'rganishimiz, tarbiyaviy soatlar o'tish jarayonida maktab o'quvchilarini ulardan bahramand etishimiz lozim.

Milliy qadriyatlar bola shaxsining kamolotiga psixologik jihatdan katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu mavzu bo'yicha quyidagi asosiy jihatlarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Identifikatsiya va o'zlik: Milliy qadriyatlar bolalarda o'zligini anglash va identifikatsiya qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bolalar o'z millatining

madaniyati, an'analari va urf-odatlar bilan tanishgan sari, o'zligini yanada anglay boshlaydi Bu jarayon, ularda o'zligini anglash hissini rivojlantirishga yordam beradi.

2. Qadriyatlar va axloqiy me'yorlar: Milliy qadriyatlar bolalarga axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar va tarbiyachilar orqali bolalarga o'rgatiladigan axloqiy qadriyatlar, ularning to'g'ri va noto'g'ri, yaxshilik va yomonlikni ajratish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa, o'z navbatida, ularning o'zligini ahglash va ijtimoiy munosabatlariga ta'sir qiladi.

3. Emotsional rivojlanish: Milliy qadriyatlar bolalarda emotsional barqarorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. O'z madaniyatiga nisbatan faxrlanish va o'zligini anglash, hurmat qilish hissi bolalarning emotsional holatini mustahkamlashga yordam beradi. Ular o'z millatining tarixini va an'alarini bilgan sari, o'zlarini ishonchli va xavfsiz his qilishadi.

4. Ijtimoiy ko'nikmalar: Milliy qadriyatlar bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. An'anaviy ijtimoiy munosabatlar va urf-odatlar bolalarning ijtimoiy interaktsiyalarini shakllantiradi. Ular o'zaro muloqot qilish, do'stlik aloqalarini o'rnatish va jamoa ichida ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi.

5. Tarbiyaning ahamiyati: Ota-onalar va tarbiyachilar milliy qadriyatlarni bolalarga o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Ularning yondashuvi va qadriyatlarga nisbatan munosabatlari bolalarning shaxsiyatiga ta'sir qiladi. Agar ota-onalar milliy qadriyatlarni hurmat qilsa va ularni bolalariga o'rgatsa, bu bola shaxsi va ijtimoiy hayotida ijobiy natijalar keltiradi.

6. Madaniy meros: Milliy qadriyatlar bolalar uchun madaniy merosni anglash va uni davom ettirish imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, kelajak avlodlarga tarix va madaniyatni yetkazish imkonini yaratadi. Bolalar milliy qadriyatlarni bilib, ulardan foydalanish orqali o'z kelajagini shakllantirishda ishtirok etadilar.

Xulosa: Umuman olganda, milliy qadriyatlar bola shaxsining kamolotida muhim psixologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ular bolalarda o'zligini ahglash hissini rivojlantirib, axloqiy me'yorlarni shakllantirib, emotsional barqarorlikni ta'minlaydi. Shuningdek, milliy qadriyatlar bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirib, madaniy merosni saqlab qolishga yordam berad va milliy qadriyatlar balki jamiyatning barqarorligini ham ta'minlaydi.

Adabiyotlar:

1. Sh.Mirziyoyev – “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”. Toshkent, “O‘zbekiston” – 2017. 157-158-betlar

2. Nishanova Z. Kamilova N.va bosh. “Rivojlanish psixologiyasi.Pedagogik psixologiya”. Darslik. T.:2018

3. E.G`oziyev ”Ontogenez psixologiyasi”. O`quv qollanma. T-2020..

4. Abdullayeva Barno Sayfutdinovna>Tursunova Malika Baxtiyor qizi
“BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA TARBIYA FANI”. DARSLIK. Toshkent – 2022

5.Isaxanova Moxidil Erkinovna “FORMATION OF SELF-ESTEEM IN SMALL SCHOOL-AGE STUDENTS”. GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915 Vol. 11, Issue 12, December (2023)